Εφαρμογές Σχολικής Ψυχολογίας

Ενότητα 10: Πένθος

Βασιλική Γιαννούλη
Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΣΠΑ 2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πένθος

Worden (1996) = ***το πένθος*** *(**bereavement**) είναι η φάση στην οποία βρίσκεται ένα άτομο (παιδί/ενήλικος) μετά την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου αλλά και η διαδικασία προσαρμογής*

*---**ο θρήνος(mourning**) είναι η διεργασία process μέσα από την οποία τα παιδιά οδηγούνται στην έξοδο από τη φάση του πένθους και προσαρμόζονται στη νέα πραγματικότητα*

*---**οι προσωπικές σκέψεις και τα συναισθήματα του παιδιού** σε σχέση με τον θάνατο αποδίδονται από τον Worden με τον όρο **grief***

Πένθος

*--- **Worden & άλλοι** όταν αναφέρονται στη **διαδικασία** του **θρήνου αναγνωρίζουν 4 στάδια** =*

Α. φάση αποδοχής της πραγματικότητας –απώλειας

Β. εμπειρία του συναισθηματικού πόνου που συνδέεται με την απώλεια

Γ. φάση προσαρμογής στο περιβάλλον από το οποίο ο αποθανών απουσιάζει

Δ. εύρεση τρόπων ενθύμησης του νεκρού

---ο ενήλικας και το παιδί πρέπει να αναπόφευκτα να διανύσουν τις φάσεις αυτές και μάλιστα με έναν τρόπο ολοκληρωμένο χωρίς σοβαρές παρεκκλίσεις ή παθολογικές αντιδράσεις (Volkan & Zintl, 1993)

Πένθος

---***υπάρχουν περιπτώσεις*** *στις οποίες* ***η διαδικασία θρήνου δεν παρουσιάζει γραμμική εξέλιξη*** *–π.χ. ετεροχρονισμένος θρήνος (Cohen et al., 2002)*

---***καθώς και περιπτώσεις όπου η διαδικασία αυτή δεν ολοκληρώνεται*** *οπότε αναφερόμαστε στο φαινόμενο του* ***περιπλεγμένου ή ανεπίλυτου θρήνου*** *το οποίο σχετίζεται α) με σειρά παραμέτρων της προσωπικότητας παιδιού ενηλίκου που θρηνεί & β) της σχέσης με τον νεκρό*

---*αναφορικά με την διάρκεια του θρήνου & την αποδοχή της απώλειας έχει υποστηριχθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις η απώλεια δεν ξεπερνιέται ουσιαστικά ποτέ απλά τα άτομα μαθαίνουν να ζούν με το γεγονός του θανάτου χωρίς να εκδηλώνουν παθολογικές αντιδράσεις (Flemming 1998)*

Πένθος

---ο **Worden & *οι συνεργάτες*** *του σε μια έρευνα στην οποία συνέκριναν τη διαδικασία του θρήνου σε διαφορετικές ομάδες παιδιών = ο θάνατος δεν είναι ένα μεμονωμένο αγχογόνο γεγονός αλλά εντάσσεται στην ιστορία του παιδιού & σχετίζεται με μια αλυσίδα γεγονότων που προηγούνται και έπονται του θανάτου*

*----**σημαντικό ρόλο** παίζουν οι παρεμβάσεις στο σχολικό περιβάλλον από συμβούλους ψυχολόγους & ειδικούς παιδαγωγούς ώστε τα παιδιά να μην αποκλειστούν και αναπτύξουν διαταραχές από τις κοινωνικές & ακαδημαϊκής δραστηριότητες (Monroe, 2005)*

Πένθος

---***η εμπειρία απώλειας προσφιλούς προσώπου κατά την παιδική ηλικία*** *έχει επιπτώσεις στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών = ο τρόπος διαχείρισης της απώλειας, η δομή – δυναμική- η οργάνωση της οικογένειας, ο βαθμός συγγένειας με το πρόσωπο που χάνεται* ***αποτελούν στοιχεία που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο το παιδί θα διαχειριστεί το πένθος***

---*επίσης το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον με το οποίο το παιδί θα βιώσει την απώλεια, παίζει σημαντικό ρόλο στο πώς θα καθοδηγήσει το παιδί να ερμηνεύσει την κοινωνική πραγματικότητα*

Πένθος

Π.χ. *περίπτωση 40 χρόνου που έχασε τον πατέρα του σε ηλικία 11 χρονών – όλες οι τραυματικές εμπειρίες συνδεόταν με τις σοβαρές κοινωνικοοικονομικές συνέπειες που είχε στην οικογένεια η απώλεια του πατέρα –τα συναισθήματα ντροπής απέναντι στο κοινωνικό περίγυρο για την οικονομική τους κατάσταση ήταν κυρίαρχα πέρα από την ίδια την απώλεια & τις παρενέργειες – στον συναισθηματικό-ψυχικό τομέα διαφάνηκε ότι στιγμάτισε αρνητικά τη ζωή του πρώτα οι εμπειρίες με τον κοινωνικό περίγυρο και μετά οι δυσκολίες προσαρμογής*

---η φυσιολογική διαδικασία πένθους περιλαμβάνει μια ***σειρά από δυσφορικές καταστάσεις*** *για ένα εύλογο διάστημα που διαφέρει από άτομο σε άτομο για ποικίλους λόγους*

Πένθος

Οι δυσφορικές καταστάσεις αυτές είναι =

- *Αισθήματα άγχους, ανησυχίας και κατάθλιψης*
- *Ενοχές*
- *Απόσυρση, παθητικότητα, απάθεια*
- *Αισθήματα πανικού*
- *Έλλειψη αυτοσυγκέντρωσης και αϋπνίες*
- *Ψυχοσωματικά συμπτώματα*
- *Αισθήματα κενού*

---οι καταστάσεις εκδηλώνονται από την ηλικία των 2 ετών και μετά – ***ο τρόπος εκδήλωσης & οι μορφές του ποικίλουν ενώ έχουν εξάρτηση από τους παρακάτω παράγοντες****=*

Πένθος

- *Ηλικία παιδιού*
- *Διαχείριση πληροφοριών σε σχέση με το γεγονός από το περιβάλλον*
- *Διαχείριση των συναισθηματικών εκδηλώσεων από το περιβάλλον και ο τρόπος με τον οποίο το περιβάλλον βιώνει την απώλεια*
- *Ο βαθμός επαφής του παιδιού με το ίδιο το γεγονός του θανάτου και η συμμετοχή του στη διαδικασία του θρήνου*
- *Η οικογενειακή δυναμική και ο τρόπος αντιμετώπισης των συναισθημάτων του παιδιού*

---αναφορικά με την απουσία έντονων συναισθηματικών αντιδράσεων κατά την παιδική &εφηβική ηλικία δεν σημαίνει την ομαλή προσαρμογή & αποδοχή της απώλειας

Πένθος

---***<u>***το φαινόμενο της ετεροχρονισμένης εκδήλωσης έντονων συμπτωμάτων***</u> *έχει καταγραφεί σε πολλές περιπτώσεις παιδιών*

---όπως και ***<u>***η υπερπροσαρμογή στην απώλεια δεν θεωρείται υγιής αντίδραση στην παιδική και εφηβική ηλικία***</u> *εφόσον συχνά το περιβάλλον δεν αναγνωρίζει την ανάγκη διεργασίας θρήνου στα παιδιά με αποτέλεσμα να μην διευκολύνει ούτε να ενισχύει την άμεση εκδήλωση των συναισθημάτων*

*---**η κλινική εμπειρία** δείχνει ότι σε πολλές περιπτώσεις <u>ο ρόλος του υποκατάστατου και η ευθύνη του προστάτη της οικογενείας που αποδίδονται στους εφήβους ή νεαρούς ενήλικους άνδρες</u> έχει καταστροφικές συνέπειες για την ψυχολογική τους συγκρότηση*

<u>Παράγοντες κινδύνου</u> <u>για την ομαλή εξέλιξη της διαδικασίας του θρήνου & ΨΚΠ του παιδιού που συνδέονται με την οικογένεια</u>

Πένθος

- *Ψυχολογικά προβλήματα γονέων*
- *Κακές συζυγικές σχέσεις, συγκρούσεις στην οικογένεια*
- *Μη δομημένη οικογένεια*
- *Ανασφαλής δεσμός με τα παιδιά*
- *Χαμηλή αυτοεκτίμηση γονέων, μειωμένη ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, αντοχής στρες*
- *Δυσλειτουργικοί παθολογικοί μηχανισμοί άμυνας και αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων προβλημάτων*
- *προβληματική σχέση με την ολοκλήρωση της διαδικασίας του θρήνου*
- *Υπερβολικές/ακατάλληλες απαιτήσεις από τα παιδιά*
- *Απουσία ύπαρξης ψυχοκοινωνικών δικτύων υποστήριξης από την ευρύτερη οικογένεια*

---***παράγοντες κινδύνου σε προσωπικό επίπεδο*** ***αφορούν την ψυχική οργάνωση του παιδιού & είναι*** =

Πένθος

- *Μειωμένες διαπροσωπικές –ακαδημαϊκές δεξιότητες*
- *Γνωστικές ανεπάρκειες*
- *Χαμηλή αυτοπεποίθεση προυπάρχουσες ψυχικές δυσκολίες*
- *Προβλήματα χαρακτήρα, αδυναμία ελέγχου αρνητικών συμπεριφορών, ψυχοσυναισθηματικά προβλήματα*
- *Μεγάλη εξάρτηση από το άτομο που πέθανε*

*---**<u>οι παραπάνω παράμετροι</u>** συνδέονται με την ανάπτυξη μη κατάλληλων συναισθηματικών αντιδράσεων (υπερβολικές ενοχές, εμμονή στο θάνατο, πικρία) με παρεκκλίνουσες συμπεριφορές (άρνηση συνεργασίας, αποδοχής βοήθειας, απειθαρχία, αντιδραστικότητα, απόσυρση, παραίτηση)*

Πένθος

*---άρα το **πένθος είναι μια δυναμική διαδικασία** κατά την οποία εξωγενής & ενδογενής παράγοντες αλληλεπιδρούν σε διαχρονική βάση και ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες της απώλειας και με τη σχέση που προϋπήρχε με το πρόσωπο που χάθηκε θα έχει* ***φυσιολογική ή παθολογική εξέλιξη***

---η έλλειψη σταθερής συναισθηματικής υποστήριξης & αναπλαισίωσης του παιδιού από τον γονέα που είναι εν ζωή εξαιτίας των δικών του ψυχικών δυσκολιών μπορεί να οδηγήσει στην παγίωση του ανεπίλυτου θρήνου –και στην διαμόρφωση αρνητικών αναπαραστάσεων των παιδιών για τον εαυτό τους αλλά και για τη σχέση τους με την πραγματικότητα

---η αυτοκτονία του γονέα = μπορεί να προσδώσει παθολογικό χαρακτήρα στη διαδικασία του πένθους όπως και η απώλεια των δύο γονέων από αυτοκινητικό δυστύχημα

Πένθος

Πριν περάσουμε σε μελέτες περιπτώσεων

---***<u>η ικανότητα του παιδιού να κατανοήσει τον θάνατο</u>*** *εξαρτάται από την ικανότητα του να κατανοεί αφηρημένες έννοιες όπως το αναπόφευκτο ή το μη αναστρέψιμο*

---***η Nagy 1954 υποστήριξε ότι υπάρχουν τρία εννοιολογικά στάδια στην κατανόηση & διαμόρφωση ώριμης αντίληψης για τον θάνατο***

---***<u>3-5</u>*** *τα παιδιά δεν κατανοούν την οριστικότητα του θανάτου –θεωρούν τον θάνατο ως μια αναχώρηση και πιστεύουν ότι ο νεκρός θα επιστρέψει*

---***<u>5-9</u>*** *κατανοούν πλέον ότι πρόκειται για οριστικό γεγονός –αλλά συνχίζουν να διατηρούν το πιστεύω ότι θα μπορούσε κάποιος να τον αποφύγει*

Πένθος

---**<u>9-10</u>** *κατανοούν ότι οριστικός και αναπόφευκτος για κάθε άνθρωπο*

---σύμφωνα με τους Spinetta & Deasy-Spinetta 1981 τα παιδιά που βιώνουν μία ανίατη αρρώστια αποκτούν ***<u>ώριμη αντίληψη του θανάτου</u>*** *από πολύ μικρή ηλικία*

---γενικά θα πρέπει να έχουμε κατά νου -πέραν της ομοιότητας στην διαδοχή των σταδίων του θρήνου μεταξύ ενηλίκων και παιδιών – ότι τα παιδιά περνάνε από τη μία συναισθηματική κατάσταση στην άλλη πιο γρήγορα από ότι οι ενήλικες χωρίς να σημαίνει αυτό ότι η εναλλαγή από την λύπη στην χαρά συνοδεύεται και από λησμονιά του γεγονότος

Πένθος 1ο

Ο Σ. *γεννήθηκε το 1967* *– ο πατέρας αγρότης και μόνιμος κάτοικος σε ένα χωριό – η μητέρα αλβανικής καταγωγής & εργάτρια σε αγροτικές εργασίες – ο Σ. ολοκλήρωσε με επιτυχία τη χρονιά της α' τάξης δημοτικού και ήταν έτοιμος να παρακολουθήσει το 2004-2005 την β' τάξη – ήταν άριστος μαθητής – ο Σ. συχνά βοηθούσε την μητέρα του στις αγροτικές δουλειές μάλιστα και ο ίδιος οδηγούσε το τρακτέρ – ήταν πολύ πιεσμένος από την μητέρα του αλλά γενικά ήταν φιλότιμο παιδί με πάθος και μεγάλη επιθυμία να διαπρέψει – μέσα από τις άριστες επιδόσεις του προσπαθούσε να χειριστεί την έλλειψη της αλληλοεπίδρασης με τους συμμαθητές του οι οποίοι συχνά τον κορόιδευαν που ήταν αλβανικής καταγωγής και μύριζε άσχημα λόγω της ενασχόλησης του με τις αγροτικές δουλειές – όσον αφορά το συμβάν του ατυχήματος η μητέρα οδηγούσε το τρακτέρ χωρίς άδεια – συνεπιβάτες ήταν ο Σ. και ο 20χρονος ξάδελφος του – η μητέρα έχασε τον έλεγχο και ο Σ. πέθανε και η μητέρα του και ο ξάδελφος του τραυματίστηκαν ελαφρά*

Πένθος

---όλο το χωριό θρήνησε τον άδικο χαμό του παιδιού

---την επομένη το κλίμα στο σχολείο ήταν φορτισμένο – τα παιδιά μετά την κηδεία ήταν χαμένα – με καθόλου όρεξη για μάθημα-όλοι είχαν υποστεί ένα φοβερό σοκ-η δασκάλα έλεγε '…μα είχα κανονίσει για όλα τα παιδιά να συναντηθούμε στο πάρκο αλλά η μητέρα του Σ. ήταν ανένδοτη…' – ο ξάδελφος του Κ. μαθητής Γ' τάξης έλεγε ότι το παιδί δεν ήθελε να πάει παρακαλούσε τη μητέρα του να πάει να παίξει άλλα εκείνη ήταν ανένδοτη

---το σχολείο ζήτησε βοήθεια από ψυχολόγο τόσο για εκείνη (Δ) όσο και για τα παιδιά = ας δώσουμε το στίγμα της συναισθηματικής φόρτισης σε κάποιους από τους μαθητές του σχολείου –π.χ. ο Κ. ξάδελφος του Σ.

'….ξεστόμιζε ότι είναι αδικία….με ποιόν θα παίζω τώρα….με ποιόν θα έρχομαι στο σχολείο….ο Θεός είναι άδικος'

Ο Κ. για πολλές εβδομάδες αρνιόταν να διαβάσει και να ακολουθήσει το πρόγραμμα του σχολείου, είχε περιορίσει το

Πένθος

Το φαγητό του, δεν κοιμόταν καλά παρά μόνο ζωγράφιζε και πήγαινε ζωγραφιές στο τάφο του Σ. (τα παιδιά εκφράζουν τον θρήνο τους με πράξεις –εξαρτάται από ατομικά-περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, την ηλικία, τις συνθήκες της απώλειας, την δυναμική του περιβάλλοντος πριν και μετά από το συμβάν) =η παρέμβαση θα πρέπει να δίνει την δυνατότητα στο παιδί να εκφράζει τα συναισθήματα του μέσα από μη καταστροφικές πράξεις (συχνά έχουμε αντιφατικά συναισθήματα θυμός, πόνος)

---η σύμβουλος Ψ παρακολούθησε την εξέλιξη της διαδικασίας και των αμυντικών μηχανισμών του Κ. χωρίς να καταστείλει τις πράξεις και τα συναισθήματα του, -οι επισκέψεις στο νεκροταφείο ήταν ένα είδος διατήρησης επαφής με τον Σ. που μακροπρόθεσμα θα διευκόλυνε τη συμβολική-συναισθηματική διεργασία του αποχωρισμού –ίσως ο Κ. να ένιωθε και ενοχή για το γεγονός ότι δεν βοήθησε τον Σ. 'να επιμείνει περισσότερο στην θεία του για να πάει ο Σ. στο πάρκο μαζί με τα άλλα παιδιά'

Πένθος

---στην συνέχεια η σύμβουλος πλησίασε τον Κ. για

- *Να τον ενθαρρύνει να εκφράσει τα συναισθήματα του*
- *Να τον διευκολύνει στην διατήρηση της μνήμης του ξαδέλφου του συζητώντας το κοινό του παρελθόν*
- *Να τον βοηθήσει στην συμμετοχή του πένθους της θειας του & της ξαδέλφης του εφόσον το ήθελε*
- *Να τον βοηθήσει στην επανένταξη του στο σχολείο για να μην χάσει την επαφή με την πραγματικότητα*
- *Να μην αφήσει τον πόνο να διαταράξει πολύ τη σταθερότητα της ζωής του*
- *Να του παρέχει στήριξη σε εβδομαδιαία βάση*

---μετά από μερικές εβδομάδες ο Κ. δήλωσε ότι δεν πονάει τόσο πολύ –δόθηκε η οδηγία στην δασκάλα εφόσον το ένιωθε και αυτή και τα άλλα παιδιά της τάξης να μην αποφεύγουν να μιλάνε για το Σ. απερίφραστα –χωρίς να υπερβαίνουν τα όρια

Πένθος

----στην πορεία των επισκέψεων της η Σύμβουλος εντόπισε την περίπτωση ενός μαθητή Π. που αυτοαπομονώθηκε και κλείστηκε στον εαυτό του –έδειχνε πολύ προβληματισμένος σταμάτησε να παίζει και να κάνει τα πράγματα που του άρεσαν, ήταν θλιμμένος, έκλαιγε στο κρεβάτι του και άρχισε να μην τα πηγαίνει καλά με τα μαθήματα του –αρχικά η σύμβουλος σκέφτηκε ότι είχε να κάνει με ανασφάλειες θάνατου –μετά από μερικές ερωτήσεις και απαντήσεις του Π. διαπιστώθηκε ότι ο Π. είχε τύψεις και όπως ίδιος ομολόγησε του «άξιζε τιμωρία» γιατί στο παρελθόν είχε αρνηθεί την φιλία του στον Σ. –αναρωτιόταν πως θα ξεπεράσει τον πόνο του, πως θα μπορέσει να συγχωρέσει τον εαυτό του –ζήτησε να επισκεφτεί τον τάφο του Σ. –του επετράπη –για αρκετά απογεύματα πήγαινε και ζητούσε συγνώμη από το Σ. –υποσχέθηκε να γίνει φίλος με τον ξάδελφο του –ο Π. είχε αρχίσει να γίνεται ανυπάκουος και να μεταφέρει το θυμό του προς τους γονείς του θωρώντας ότι έφταιγαν εκείνοι

Πένθος

---με τη βοήθεια που δέχτηκε ο Π. =μπόρεσε να εκφράσει τα συναισθήματα του, να διατηρήσει ζωντανή τη μνήμη του Σ., να νιώσει ότι μπορεί να συνεχίσει τη ζωή του, και να ξεπεράσει το θυμό του για τους γονείς του

---μετά από παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι δεν ήταν μόνο ο Κ. + Π. που θρηνούσαν –η δασκάλα πίστευε ότι τα παιδιά ήταν σοκαρισμένα για μεγάλο χρονικό διάστημα –είχε βρει ένα μεγάλο 'Γιατί' γραμμένο στον πίνακα το οποίο κανένας δεν τολμούσε για μέρες να σβηστεί από κανέναν =η σύμβουλος έδωσε οδηγίες στην καθιέρωση 'χρόνου' αφιερωμένου στον Σ. ομαδικά στο πλαίσιο της τάξης χωρίς να συνδέεται με τις λειτουργίες του σχολείου –ο χρόνος αυτός θα είναι σημαντικός γιατί θα νιώσουν σαν τάξη ότι δεν θα αποτινάξουν την ανάμνηση του Σ. (π.χ. ατομική ή ομαδική επίσκεψη στον τάφο –έτσι πραγματοποιείται ο διαχωρισμός του νεκρού σώματος από τη συμβολική του παρουσία του στο χώρο του σχολείου

Πένθος

Τα βήματα που ακολουθήθηκαν ήταν αλλαγή της διάταξης των θρανίων και του διάκοσμου της τάξης, αλλαγή των θέσεων των μαθητών περνώντας στους μαθητές το μήνυμα ότι πρέπει να επανέλθουν στην πραγματικότητα –το θρανίο του Σ. ανακατεύτηκε μαζί με τα άλλα όχι για ξεχαστεί το φάντασμα του αλλά για ενσωματωθεί ο ίδιος μέσα στην τάξη –κύριος στόχος να παραμείνει ζωντανός στην σκέψη και στην καρδιά των παιδιών –τα παιδιά είχαν την άδεια να μιλήσουν για τον Σ. μέσα στην τάξη αναφερόμενοι σε συγκεκριμένα γεγονότα, η δασκάλα θα καθόριζε τη στιγμή, την περίσταση και τον χρόνο

---η αφορμή δόθηκε και από συζητήσεις μέσα στην τάξη για τον θάνατο γενικότερα (χρήση ιστοριών), για θέματα θρησκείας και πως αντιμετωπίζεται τελετουργικά ο θάνατος στις διάφορες κοινωνίες στο παρελθόν στο παρόν, και ποιες οι φάσεις του πένθους σε ατομικό επίπεδο

Πένθος

---αυτά τα θέματα = *αποτελούν βασικές παραμέτρους μιας νέα φιλοσοφίας του σχολείου που είναι έτοιμο να ενσωματώσει την κοινωνική γνώση και εμπειρία αλλά και τα ζητήματα ψυχοκοινωνικής υγείας παιδιών και οικογενειών στην σχολική ζωή (Hawkins, 2002) –μόνο με τον τρόπο αυτό ενσωματώνεται το τραγικό συμβάν σε συμβολικές επεξεργασίες και ζυμώσεις μέσα στο πλαίσιο της τάξης*

---με την διάταξη της τάξης το χαμόγελο & η διάθεση των παιδιών άρχισε να επιστρέφει

---η διατήρηση των συνηθειών, των ορίων στη λειτουργία των παιδιών η σταθερότητα στην πειθαρχία, η αποδοχή των συναισθημάτων και η απαλλαγή από τις ενοχές αποτέλεσαν τις βασικές παραμέτρους για την καλύτερη διαχείριση του θρήνου σε οικογενειακό, και σε σχολικό επίπεδο

Πένθος 2ο

---γονείς δύο κοριτσιών σκοτώνονται σε τροχαίο –ηλικία κοριτσιών Ε+ΣΤ' –αναγκάζονται να μετακομίσουν στην κωμόπολη 40 χιλιόμετρα από την πόλη –η δασκάλα ζητάει την γνώμη ειδικού –οι συνθήκες είναι τραγικές =ο παππούς και η γιαγιά είναι ανίκανοι να διαχειριστούν τον δικό τους θρήνο –εκδηλώνουν συνέχεια τον πόνο και την θλίψη τους μπροστά στα παιδιά –δεν υπάρχει σταθερή συμπεριφορά και όρια στην καθημερινή διαβίωση –τα παιδιά επιβαρύνονται καθημερινά

---στη δασκάλα δόθηκαν οδηγίες =ξεκινά επισκέψεις και βλέπει τα κορίτσια εκτός του σχολείου στην κωμόπολη που βρίσκονται με συνεννόηση της εκεί δασκάλας –και οι δύο εκπαιδευτικοί διατηρούν σταθερές προσδοκίες απέναντι στα παιδιά –ο παππούς και η γιαγιά δεν έρχονται στην συμβουλευτική –οι δύο δασκάλες προσπαθούν να διατηρήσουν τη μόνη σταθερή αναφορά των κοριτσιών επιτρέποντας τα να περάσουν τη διαδικασία του θρήνου –τα κορίτσια σταδιακά αλλά σταθερά αρχίζουν να επιδεικνύουν ψυχραιμία και σταθερότητα

Πένθος 3ο

---ο Ν. Είναι 12 ετών –η μητέρα ζητά συμβουλές για τα προβλήματα συμπεριφοράς –δυσκολεύεται στον έλεγχο της συμπεριφορά του λόγου έντονης αντιδραστικότητας –στο σχολείο αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ψυχοκοινωνικής & ακαδημαϊκής προσαρμογής –υπήρχε θάνατος του πατέρα πριν 4 χρόνια από καρδιακή ανακοπή- η άσκηση της βίας προς την μητέρα ήταν έντονη ενώ και σκηνές επιθετικότητας είχαν βιωθεί από τον Ν. –μετα τον θάνατο του πατέρα η μητέρα εκφράζει ανοιχτά το μίσος της για τον πατέρα λέγοντας ότι έχει απαλλαχτεί ενώ στερεί τον Ν. από την οικογένεια του συζύγου που το παιδί ζητάει να απεγνωσμένα να πάει να δει –το γεγονός ότι εξαφανίστηκαν όλες οι φωτογραφίες του πατέρα από το σπίτι μαζί με κάθε μορφή συζήτησης γύρω από το πρόσωπο του, στέρησε το παιδί και από την συμβολική μορφή του πατέρα –η συνειδητοποίηση των όσων έχουν συμβεί δεν φαίνεται να αγγίζουν τη μητέρα η οποία αρνείται να καταλάβει ότι η σύγκρουση η δική της με το Ν. οφείλεται

Πένθος

Στην στέρηση της διαδικασίας του πένθους και του θρήνου από το παιδί της μαζί με τον αποκλεισμό κάθε αναφοράς και συμβολικής σχέσης με τον θανόντα γονέα – ο Ν. δεν κατάφερε να προσαρμοστεί στην νέα κατάσταση –έγινε αντικείμενο επιθέσεων και γελιοποίησης στο σχολείο γεγονός που επιδείνωσε την ψυχική του κατάσταση και τα προβλήματα επικοινωνίας με την μητέρα –η ίδια η μητέρα είχε και εκείνη πολλά προβλήματα δεν εμπιστευόταν κανέναν θεραπευτή τους άλλαζε συχνά –αναζητώντας μαγικές λύσεις στο πρόβλημα του Ν. (medical shopping)

---ο τελευταίος θεραπευτής κατάφερε να προσεγγίσει τον Ν. που για πρώτη φορά εξέφραζε επιθυμία να πηγαίνει στα RV –το παιδί επισκεπτόταν τον θεραπευτή και κρυφά από την μητέρα του εκτός RV -σε αυτή την σχέση ο Ν. είχε βρει μια ανδρική φιγούρα συμβολικό υποκατάστατο του θανόντα πατέρα –η μητέρα διέκοψε τη σχέση –ο Ν. άρχισε να θυματοποιείται συστηματικά στο Γυμνάσιο, το μόνο μέλημα της μητέρα ήταν να τελειώσει & να πάει σε μια τεχνική σχολή

Πένθος 4ο

Η Β. ήταν 11 ετών όταν πέθανε ο παππούς της με τον οποίο είχε μια έντονη σχέση –οι γονείς δεν πίστευαν ότι η μικρή θα δήλωνε μεγάλη στεναχώρια –πραγματικά στεναχωρέθηκε πολύ αλλά δεν ήθελε να το δείχνει -λίγες εβδομάδες αργότερα η Β. άρχισε να αρνείται συστηματικά το φαγητό –προσπάθησαν να συμβουλευτούν κάποιο ειδικό αλλά η Β. αρνήθηκε – υπέθεσαν ότι η αντίδραση αυτή είχε να κάνει με τον θάνατο του παππού αλλά δεν μπορούσαν να καταλάβουν αυτή την εμμονή – η δασκάλα της τάξης με την οποία η Β. είχε πολύ καλή σχέση ενημερώθηκε –η δασκάλα μετά από μερικές μέρες κατάφερε να εκμαιεύσει από τη μικρή τον λόγο για τον οποίο αρνιόταν να φάει – 'ο παππούς πέθανε γιατί ήταν μεγάλος' – αυτή ήταν η δικαιολογία των μεγάλων για να κάνουν το παιδί να κατανοήσει το συμβάν –στην φαντασία όμως της μικρής 'το μεγαλώνω' πήρε διστάσεις ανεξέλεγκτες – συνδέθηκε με τον θάνατο – και έτσι αρνιόταν να φάει για να μην μεγαλώσει – η παρέμβαση της δασκάλας απάλυνε το σοκ του παιδιού για το ανεπίστρεπτο του θανάτου και το παιδί άρχισε να τρώει

Πένθος 5ο

Ο Γ. ηλικίας 7 ετών μαθητής Β' δημοτικού –φαινόταν πολύ στεναχωρημένος στη δασκάλα του –δεν ερχόταν προετοιμασμένος, έβαζε εύκολα τα κλάματα, ήταν αφηρημένος και γενικά δεν ήταν επαρκής στις απαιτήσεις του σχολείου –οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν με τη συνάδελφο ότι έπρεπε να ειδοποιηθεί η μητέρα του παιδιού –η μητέρα παρουσιάστηκε και ομολόγησε ότι πάσχει από καρκίνο ότι τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα και φοβάται ότι θα πεθάνει σε λίγο καιρό –η δασκάλα σοκάρεται από την ειλικρίνεια της μητέρας η οποία αρχίζει να έρχεται όλο και πιο συχνά στο σχολείο και ρωτάει πως πάει ο γιός της –η δασκάλα νιώθει άβολα και αρχίζει να μην αναφέρει τα προβλήματα του Γ. –ζητάει βοήθεια γιατί δεν θέλει να επιβαρύνει τη μητέρα περισσότερο –η ίδια η μητέρα παρακολουθείται από ψυχολόγο –η παρουσία συμβουλευτικής στήριξης στο σχολείο θα εξομάλυνε την κατάσταση με την διαμεσολάβηση μεταξύ σχολείου και οικογένειας -

Πένθος

---η δασκάλα παρακολούθησε σεμινάρια επιμόρφωσης για την διαχείριση παρόμοιων καταστάσεων –η δασκάλα άρχισε να προσεγγίζει το παιδί σιγά σιγά και διαπίστωσε ότι πίσω από την φαινομενική αδιαφορία επρόκειτο για ένα παιδί αγχωμένο και αποδιοργανωμένο –της προτάθηκε να ενημερώσει την μητέρα –η δασκάλα αποφάσισε να πλησιάσει τον Γ. –παρα τις πρώτες επιφυλάξεις ο Γ. άρχισε να ανταποκρίνεται στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον και άρχισε να αποκαλύπτει βαθύτερους φόβους ανησυχίες σκέψεις και φοβίες σχετικά με την οικογένεια του –τρείς μήνες μετά από την πρώτη συζήτηση με την δασκάλα του ο Γ. είχε βελτιωθεί και είχε αρχίσει να ξανα-εντάσσεται στην τάξη του –ο Γ. άρχισε να γίνεται νευρικός με ξεσπάσματα στο σπίτι –γνώριζε ότι η μητέρα ήταν άρρωστη –αλλά δεν ήξερε πώς να την πλησιάσει η ίδια ήταν σχεδόν πάντοτε πεσμένη ψυχολογικά –γεγονός που μεγάλωνε το αίσθημα της ανασφάλειας –οι γονείς είχαν κρύψει την αλήθεια το παιδί γνώριζε ότι κάτι σοβαρό τρέχει αλλά δεν ήξερε τι

Πένθος

---αισθανόταν την ανικανότητα της οικογένειας να διασφαλίσει την σταθερότητα και την υποστήριξη –βίωνε καθημερινά το αίσθημα της απελπισίας – η οδηγία που δόθηκε στην δασκάλα για να μεταφερθεί στην οικογένεια ήταν ότι το παιδί θα έπρεπε να μάθει τη σοβαρότητα της κατάστασης –την αλήθεια –και ότι η ψυχολόγος της μητέρας θα έπρεπε να στηρίξει όλη την οικογένεια στην κρίσιμη αυτή φάση

Πένθος 6ο

---η περίπτωση αυτή αφορά τον θάνατο ενός μαθητή Γ' γυμνασίου λόγω κακοήθη όγκου στον εγκέφαλο =το περιστατικό παρουσιάστηκε από την ίδια την φιλόλογο του παιδιού

----ο Μ πάσχει από καρκίνο και η κατάσταση στο σπίτι του ήταν αφόρητη –όλοι το γνώριζαν αλλά κανείς δεν τολμούσε να μιλήσει ή να ρωτήσει γι αυτό –πριν από κάποιο χρονικό διάστημα ο πατέρας του Μ. λόγω συγκρούσεων με τη μητέρα εγκατάλειψε το σπίτι –η καθηγήτρια αναφέρει ότι τα νεύρα όλων ήταν τεταμένα γιατί ο Μ. τον τελευταίο καιρό φερόταν παράξενα δημιουργούσε εντάσεις με συμμαθητές και καθηγητές –με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να αποφεύγουν να τον τιμωρήσουν –πολλές φορές ο σύλλογος σκέφτηκε να τον τιμωρήσει με αποβολή αλλά την τελευταία στιγμή υπαναχωρούσε –η καθηγήτρια το έθεσε σαν μελέτη περίπτωσης –οι συγκρούσεις στο σπίτι, η φυγή του πατέρα σαφώς ήταν πολύ δύσκολες καταστάσεις για να βιώσει μόνος του, το αγχος, ο θυμός όλα τα αρνητικά συναισθήματα ήταν φυσικό να τον

Πένθος

Κατακλύζουν χωρίς ίσως να έχει την δυνατότητα να τα επεξεργαστεί γεγονός που τον έκανε να έχει αυτές τις διαταρακτικές και αποδιοργανωμένες συμπεριφορές – η επιθετικότητα δεν ήταν τίποτα άλλο από μια έκφραση απογοήτευσης, θλίψης, και απελπισίας – η προκλητική συμπεριφορά θα μπορούσε να εκληφθεί και ως έκκληση βοήθειας σε ένα περιβάλλον που αδυνατεί να τον καταλάβει και να τον βοηθήσει –η υπαναχώρηση των καθηγητών στο θέμα της τιμωρίας αύξανε την αντιδραστικότητα του γιατί μετέφερε λάθος μήνυμα – «κάνεις ένα σωρό τρελά πράγματα αλλά εμείς επειδή είσαι άρρωστος και ξέρουμε ότι μπορείς να πεθάνες σε λίγο δεν σε τιμωρούμε» δηλ. οι καθηγητές τον αντιμετώπιζαν ως μελοθάνατο – ήταν η έκδηλη αδυναμία να αντιμετωπίσουν την πραγματική κατάσταση του παιδιού –αυτό ήταν που εξόργιζε τον Μ. ακόμα περισσότερο – οι οδηγίες που δόθηκαν ήταν ότι οι καθηγητές θα έπρεπε να επιβάλουν τιμωρίες και αυτό θα σήμανε ότι ο Μ.

Πένθος

---*ήταν ενεργό μέλος του σχολείου με δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις ανεξάρτητα από την πορεία της υγείας του –θα ήταν η συμβολική αναγνώριση ότι ήταν ακόμα ζωντανός και όχι εν δυνάμει νεκρός –επίσης η σταθερότητα του σχολικού πλαισίου θα τον έκανε να συνειδητοποιήσει ότι οι πράξεις του ήταν αυτοκαταστροφικές - σαφέστατα πέραν του σχολείου θα έπρεπε και ο ίδιος να βοηθηθεί για να βάλει μία τάξη μέσα του γιατί έμοιαζε να θέλει να τα τινάξει όλα στο αέρα*

Πένθος 7ο

---εξάχρονη Μ. μαθήτρια της Α. δημοτικού η οποία έχασε τον πατέρα της κατά την διάρκεια της σχολικής χρονιάς – η απώλεια του πατέρα επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία της οικογένειας – η μητέρα μόνη της βρέθηκε να προσπαθεί να ανταπεξέλθει σε οικονομικό και ψυχολογικό επίπεδο με τα δύο παιδιά –δεν υπήρξε παρέμβαση οργανωμένη στο σχολείο –μόνο η ευαισθησία και η ενσυναίσθηση της δασκάλας –η μητέρα αρκέστηκε μόνο στην φαρμακευτική αγωγή για την αντιμετώπιση του άγχους του φόβου και των αισθημάτων αδυναμίας και ανασφάλειας

---η Μ. ενώ ήταν ισορροπημένο παιδί μετά το συμβάν άρχισε να κλείνεται στον εαυτό της και δείχνει φοβισμένη και παθητική –η δασκάλα ξεκίνησε μία προσπάθεια ουσιαστικής μέσα στην τάξη ενθαρρύνοντας την Μ. να συμμετέχει στα μαθήματα αλλά κυρίως να μέσα από το θεατρικό παιχνίδι να εκφράσει τα αρνητικά της συναισθήματα και να τα επεξεργαστεί

Πένθος

--- η μητέρα δεν ήταν σε θέση *να συζητά το θάνατο του πατέρα με τα παιδιά της –ανησυχούσε για τις απαντήσεις που έπρεπε να δώσει σε τυχόν ερωτήσεις του μικρότερου παιδιού –σύντομα άρχισε να έχει προβλήματα παχυσαρκίας –παρα το γεγονός ότι είχε αρχίσει να εργάζεται –ένα χρόνο μετά η επαφή με το σχολείο δεν ήταν συχνή –η δασκάλα άρχισε να βοηθά την Μ. εντός της τάξης αλλά και μέσα από τις θεατρικές δραστηριότητες –η Μ. άρχισε να αφήνει το εαυτό της πιο ελεύθερο κατά την διάρκεια των θεατρικών δρώμενων –άρχισε σιγά σιγά να αφήνει την δασκάλα να την αγγίζει στο κεφάλι και στα πόδια –η δασκάλα πίστευε ότι η μητέρα ήταν αυτή που χρειαζόταν βοήθεια –γιατί ενώ κατάφερε να ενισχύσει την Μ. –ψυχοεκπαιδευτική παρέμβαση- δεν μπορούσε να καταφέρει την παροχή της ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης –μετά την Γ' τάξη μια άλλη δασκάλα ανέλαβε την τάξη η οποία σταμάτησε τη θεατρική αγωγή –η Μ. παρέμεινε ένα κλειστό και ανασφαλές παιδί-κάθε φορά όμως που έβλεπε τη δασκάλα της έτρεχε κοντά της ακόμα και στο Γυμνάσιο*

Πένθος 8ο

---η Β. έφηβη δίνει εξετάσεις πετυχαίνει στο Παν/μιο αλλά αρνείται να εγκαταλείψει τη μητέρα της και την πόλη της –κρίσεις πανικού διαδέχονται η μια την άλλη –αρχίζει συμβουλευτική και θεραπείες – το κυρίαρχο πρόβλημα ήταν η απώλεια του πατέρα της σε πολύ μικρή ηλικία καθώς και οι ανασφάλειες και οι φοβίες που κουβαλούσε μέσα της –η μητέρα της δεν ξαναπαντρεύτηκε –η Β. παρέμεινε προσκολλημένη σε μια εξιδανικευμένη φιγούρα του πατέρα και δεσμευμένη συναισθηματικά με την μητέρα της –η Β. κοιμόταν με τη μητέρα της η οποία αν και έξυπνη και δυναμική γυναίκα παραδέχτηκε τελικά ότι η κόρη της παρέμεινε προσκολλημένη εγκλωβισμένη συναισθηματικά σε μια εξιδανικευμένη προσκόλληση με τον σύζυγο της –η ίδια με την σειρά της παραδέχτηκε το ότι δεν παντρεύτηκα ξανά είχε να κάνει με το ότι δεν ξεπέρασε το θάνατο του άνδρα της –αυτό δεν λειτούργησε θετικά στην αυτονομία της Β. –η Β. δεν είχε σχέση και κανένα φλέρτ –οι συνεδρίες συνεχίστηκαν

Πένθος

Μετά από 2 &1/5 χρόνια ξεπέρασε πολλές από τις αναστολές της – παρουσιάζει ενεργητική εμπλοκή στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή –αλλά δεν έχει ξεπεράσει τις ψυχαναγκαστικές σκέψεις για το σεξ, την επιθυμία να γνωρίσει τον έρωτα, να έχει έναν άνθρωπο δίπλα της, τις φοβίες για τον εαυτό της και το άγχος αποχωρισμού από τη μητέρα της –ως ένα βαθμό η Β. αναπαρήγαγε τη μητέρα της –η αδυναμία της μητέρας της να ξεπεράσει τον θάνατο του πατέρα και η αδυναμία να συνεχίσει τη ζωή της επέδρασε καταλυτικά πάνω της –οι μικροκαταθλίψεις αλλά και η ανάγκη πρόσκλησης της μητέρας πάνω στη Β. δεν βοήθησαν την τελευταία να αυτονομηθεί

---υπάρχουν κίνδυνοι αγχώδη διαταραχών και συναισθηματικών αγκυλώσεων κατά την εφηβεία λόγω ανολοκλήρωτου θρήνου των γονέων

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

---***η σταθερότητα και η δεκτικότητα του σχολικού πλαισίου*** *σε συνδυασμό με τη θετική και θερμή συμπεριφορά του εκπαιδευτικού μπορεί να διαμορφώσουν ένα κλίμα αποδοχής και σχέση εμπιστοσύνης με το παιδί και να λειτουργήσουν κατανευστικά/θεραπευτικά για τα όποια αρνητικά συναισθήματα φοβίες του προσφέροντας του τη δυνατότητα ενσωμάτωσης μέσα στην τάξη μετά από αποκατάσταση των λειτουργιών του*

---*η ευαισθητοποιημένη και η προσωποποιημένη προσέγγιση του παιδιού από τον εκπαιδευτικό αποτελεί την καλύτερη στρατηγική για την επανένταξη του στο μέτρο που για κάποιο διάστημα το παιδί έχει αποκοπεί συμβολικά και ουσιαστικά από την τάξη*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

---***ο δάσκαλος μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά ως κινητήριος μοχλός*** *για την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και του συναισθήματος τω παιδιών προκειμένου αυτά να ξεπεράσουν τις αναστολές και τις παρενέργειες της απώλειας*

---***ο δάσκαλος μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά με την ενεργητική ακρόαση και την ενσυναίσθηση*** *βοηθώντας το παιδί με την παρουσία και τη συνοδευτική του στάση να εκφράσει τα συναισθήματα του με σκοπό να επεξεργαστεί και να εκδηλώσει κάποιες νέες συμπεριφορές*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

---στο *εξωτερικό εφαρμόζονται προγράμματα αγωγής θανάτου και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ενώ οι ενδοσχολικές συμβουλευτικές υπηρεσίες μπορεί να προσφέρουν εποπτική στήριξη σε συγκεκριμένες περιπτώσεις σε περίοδο πένθους*

---***η εκπαίδευση σε σχέση με τον θάνατο και την απώλεια*** *είτε είναι ενσωματωμένη σε ένα σχολικό πρόγραμμα είτε γίνεται με έναν άτυπο και μη θεσμοθετημένο τρόπο από γονείς και εκπαιδευτικούς = αφορά τέσσερα επίπεδα λειτουργίας των παιδιών σε σχέση με την απώλεια*

Α. τα γεγονότα

Β. τα συναισθήματα

Γ. οι πεποιθήσεις/αντιλήψεις &

Δ. δεξιότητες αντιμετώπισης

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

---***οι μέθοδοι και οι τρόποι προσέγγισης αντιμετώπισης ποικίλουν*** =

α. ομαδικές συζητήσεις

β. Ομάδες αυτοέκφρασης εκτός σχολικής ώρας

γ. Ατομικές προσεγγίσεις

δ. παραμύθια, χρήση βιβλίων

---*σε κάθε περίπτωση* ***ο στόχος είναι η αναγνώριση και έκφραση των συναισθημάτων των παιδιών*** *είτε αυτά αφορούν συγκεκριμένη απώλεια είτε σκέψεις και ερωτήματα γύρω από τον θάνατο γενικά –σκοπός των προγραμμάτων είναι προλάβουν την ανάπτυξη παρενεργειών που οφείλονται είτε στην ίδια την απώλεια είτε στην ανάπτυξη φοβιών & αρνητικών συναισθημάτων*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

Συνοψίζοντας το ρόλο και τις λειτουργίες του δασκάλου & του σχολείου σε περιπτώσεις που το παιδί βρίσκεται σε διαδικασία θρήνου =(Seibert, Drolet, & Fetro 2003; Herbert 2004)

- ***Οι διαταραχές*** *συμπεριφοράς είναι αναμενόμενες και έχουν παροδικό χαρακτήρα*
- ***Εάν οι διαταρακτικές*** *συμπεριφορές παραμένουν ή έχουν έντονα αποκλίνοντα παθολογικό χαρακτήρα προφανώς το παιδί βρίσκεται σε πολύ επώδυνη φάση που δεν μπορεί να διαχειριστεί και πιθανώς να αναζητά ή να ζητά άμεση εξειδικευμένη βοήθεια*
- ***Πρέπει να δίνεται χώρος*** *και χρόνος στο παιδί για την έκφραση των συναισθημάτων*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- ***Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει*** *να προσπαθούν να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα και τη φάση που περνά το παιδί τη συγκεκριμένη στιγμή*
- ***οι εκπαιδευτικοί πρέπει*** *να προσαρμόζουν την επικοινωνία τους στη γλώσσα του παιδιού και να λειτουργούν διαισθητικά*
- ***Πρέπει να δείχνουν κατανόηση*** *σε κάποιες φάσεις όταν το παιδί δεν θέλει να μιλήσει ή όταν κλαίει και να μην βιάζονται να αλλάξουν αυτές τις συμπεριφορές*
- ***Δεν πρέπει να εκπλήσσονται*** *με το ενδεχόμενο έκφρασης βίαιων αρνητικών ή παράδοξων σκέψεων συναισθημάτων και φαντασιώσεων ειδικά σε εφήβους σαν απόρροια των συνθηκών του θανάτου-απώλειας*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- ***Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να καθησυχάσουν*** *το παιδί για το φυσιολογικό της αντίδρασης αλλά δεν πρέπει να προτρέπουν να βιαστεί να απαλλαγεί από τις σκέψεις τις φαντασιώσεις και τι έντονες συναισθηματικές του αντιδράσεις*
- ***Θα πρέπει να αποφεύγονται κατηχητικού-ηθικολογικού*** *τύπου απαντήσεις και εκλογικεύσεις διότι προκαλούν ρήγματα στη σχέση εμπιστοσύνης με τους ενήλικους*
- ***Θα πρέπει να δίνονται*** *ευκαιρίες έκφρασης συναισθημάτων και σκέψεων μέσα από ζωγραφιές και ιστορίες*
- ***Εάν νιώθουν ασφαλής & ικανοί*** *μπορούν να μιλήσουν και για τις δικές τους εμπειρίες για τον θάνατο-απώλεια προκαλώντας τους μαθητές να εκφράσουν τις σκέψεις τους*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- ***Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει*** *να έχουν λογικές απαιτήσεις από το παιδί σε ακαδημαϊκό επίπεδο χωρίς να μειώνουν τις προσδοκίες*
- ***Πρέπει να εξασφαλίσουν*** *στο παιδί μέσα από την καθημερινή διάδραση την αίσθηση ότι αξίζει όπως αξίζει και η ζωή παρά τον πόνο της απώλειας*
- ***Πρέπει να ενθαρρύνουν*** *τους γονείς να συμβουλεύονται ειδικούς σε όλες τις περιπτώσεις του θανάτου ενός γονέα ή άλλου μέλους –θα πρέπει να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές*
- ***Καλό θα είναι να συμμετέχουν*** *σε κάποιες θεραπευτικές συνεδρίες για να εκφράσουν τη γνώμη τους και να ενημερώνονται για την πορεία του παιδιού*

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- ***Τα παιδιά μπορεί να συμμετέχουν*** *σε ατομικές ή ομαδικές συνεδρίες εκτός σχολείου ανάλογα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης*

Βασικές αρχές ψυχοπαιδαγωγικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο του σχολείου και της οικογένειας

(Carr 1999; Cohen & Mannarino, 2004; Hawkins, 2002, Hebert, 2004; Monroe, 2005)

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- ❖ ανακοίνωση του γεγονότος το παιδί –η οποία θα πρέπει να γίνεται άμεσα με ειλικρίνεια, σοβαρότητα χωρίς υπεκφυγές με απλό ήρεμο τρόπο
- ❖Συστήνεται η ενημέρωση να γίνεται από άτομο κύρους αλλά κοντά στα παιδί να βρίσκεται πάντοτε ένα πρόσωπο οικείο με το οποίο έχει στενή σχέση (Stevenson, 1998)
- ❖ το γεγονός πρέπει να ανακοινώνεται σε έναν χώρο όπου το παιδί θα μπορεί να καθίσει για λίγο ώστε να επεξεργαστεί τις πρώτες αντιδράσεις του
- ❖Εάν δεν δοθούν ξεκάθαρες εξηγήσεις τα παιδιά είναι πιθανό να κατασκευάσουν τις δικές τους ιστορίες (Monroe, 2005)

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- *είναι κατανοητή η επιθυμία των ενηλίκων να προστατεύσουν τα παιδιά από τον πόνο και τη θλίψη* έχει όμως βρεθεί ότι τα παιδιά στα οποία ανακοινώνεται ο θάνατος αμέσως αντιδρούν με λιγότερο άγχος από ότι τα παιδιά των οποίων οι γονείς προσπαθούν να τα προστατεύσουν αποκρύπτοντας το περιστατικό
- απαραίτητη είναι η διακριτική παρακολούθηση των αντιδράσεων
- απαιτείται διατήρηση ανοιχτής/ άμεσης επικοινωνίας με το παιδί και σαφείς εξηγήσεις σε σχέση με την οξύτητα κάποιων συναισθημάτων που πιθανώς να νιώθει (οργή, θυμός, απελπισία)

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- ο ενήλικας γονέας μπορεί επίσης να μιλήσει για τα δικά του συναισθήματα ώστε να βοηθήσει το παιδί να ονοματίσει και να νοηματοδοτήσει τις δικές του συναισθηματικές αντιδράσεις
- η αντιμετώπιση των ζητημάτων-ταμπού γίνεται με ειλικρίνεια σοβαρότητα και αμεσότητα
- το παιδί δεν πρέπει να εκτίθεται σε αντιδράσεις υπερβολικού και ανεξέλεγκτου θρήνου των υπολοίπων συγγενών (και ειδικά του επιζώντος γονέα), αντιδράσεις που μπορεί από μόνες τους να έχουν τραυματικό αποτέλεσμα για το ίδιο αφού δεν αποκλείεται να βιώσει ανασφάλεια και φόβο για τον γονέα που χάνει τον έλεγχο των συναισθημάτων και των αντιδράσεων

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- οι γονείς από την άλλη, δεν πρέπει να κρύβουν τον θρήνο τους θεωρώντας ότι το παιδί δεν πρέπει να θλίβεται
- όταν η υπόλοιπη οικογένεια θρηνεί με κατάλληλο τρόπο βοηθά το παιδί να βιώσει τη διαδικασία πένθους πιο ομαλά και ισορροπημένα και με βάση τις ψυχοσυναισθηματικές του ανάγκες και τη σχέση του με το αγαπημένο πρόσωπο
- παράλληλα πρέπει να γίνεται σαφές στο παιδί ότι η ζωή μετά την απώλεια θα έχει χαρές
- η θλίψη και η απώλεια αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του ανθρώπου και των παιδιών και συνεπώς συμβάλουν στην εξέλιξη και την ωρίμανση

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- πρέπει να εξασφαλίζεται στα παιδιά ένας προσωπικός χώρος όπου θα μπορεί να καταφεύγει, να θρηνεί και να μένει με τον εαυτό του όταν επιθυμεί
- παρόμοιες αντιδράσεις πρέπει να θεωρούνται απαραίτητες και φυσιολογικές
- η εμπλοκή του παιδιού στις φυσιολογικές διαδικασίες θρήνου της οικογένειας και το μοίρασμα των συναισθημάτων είναι απαραίτητα
- η διαδικασία θρήνου δεν σημαίνει καταστολή των ευχάριστων συναισθημάτων ενέχει και φάσεις όπου το παιδί και οι υπόλοιποι μπορούν και να γελούν και να μοιράζονται ευχάριστες στιγμές

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- Χρειάζεται η άσκηση από την οικογένεια των διαφόρων τελετουργικών συνηθειών χωρίς να δίνεται η εντύπωση στο παιδί ότι αυτά έχουν καταναγκαστικό χαρακτήρα
- συνεχή επικοινωνία μεταξύ σχολείου και οικογένειας
- Το ίδιο ισχύει για την αποδοχή από τους γονείς, συγγενείς, δασκάλους και φίλους του γεγονότος ότι ένα παιδί που θρηνεί έχει ανάγκη να συνεχίσει την κανονική του ζωή και μπορεί να ενσωματώσει τη διαδικασία του θρήνου στην καθημερινότητα του ως ένα επιπλέον κομμάτι
- Απαραίτητη είναι η ενίσχυση των κοινωνικών δικτύων για την υποστήριξη της οικογένειας και του παιδιού

Πένθος-παρεμβάσεις του σχολείου

- σε περίπτωση θανάτου κάποιου παιδιού –το σχολείο και πάλι έχει την υποχρέωση να διασφαλίσει τη στήριξη της οικογένειας μέσα από πρωτοβουλίες
- επιπλέον στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να στηριχθούν και οι εκπαιδευτικοί –οι οποίοι θα βιώσουν την απώλεια του μαθητής τους
- σε πολλές περιπτώσεις είτε πρόκειται για ένα παιδί που πενθεί είτε για τους γονείς του το σχολείο μπορεί και την βοήθεια ειδικών να αναπτύξει τους δικούς του τρόπους αντιμετώπισης της απώλειας και της στήριξης της οικογένειας
- η επιλογή της παρέμβασης & της στιγμής που πρέπει να παρέμβουν οι ειδικοί είναι αντικείμενο συζητήσεων χωρίς σαφείς απαντήσεις

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΣΠΑ 2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ